

Kodály, Zoltan (1882-1967)

Ungersk tonsättare musikforskare och pedagog

Vi vet nu, att den musik som Liszt och Brahms betecknade som ungersk inte var sprungen ur en ursprunglig, genuin folklore, utan snarare var en folklig musik som kraftigt präglats av romsk tradition, och som hördes inte minst i städernas kaféer. Det var Zoltán Kodály och vännen och kollegan Bela Bartók, som genom sina viktiga forskningsarbeten om folkmusiken i Ungern och dess grannländer, kunde visa på en musik av en helt annan karaktär än den Liszt och Brahms hade kallat ”ungersk”.

Kodály föddes i en landsortsstad och kunde därför först i Budapest som student få möjlighet till seriös musikutbildning vid musikkonservatoriet. Samtidigt bedrev han studier vid universitetet. 1906 disputerade han med en avhandling om folklig musik och blev kort efteråt professor vid konservatoriet. Samtidigt inleddes ett långt samarbete med Bela Bartók om folklig musik. Under vidsträckta resor samlade han under årens lopp in över 3000 folkliga melodier.

Kodály hade stora framgångar som tonsättare av körverk. Bland dessa kan nämnas *Psalmus Hungaricus* (1923) och *Missa Brevis* (1942, 1948), en stor mässa trots namnet, och sångspelet *Háry János* (1926). Även hans orkesterverk, *Danser från Galánta* (1933) och *Konsert för orkester* (1940) har blivit mycket populära. Under 1900-talets två första decennier komponerade han flera kammarmusikverk. Antagligen är det mest spelade av dessa Sonat för solocello (1915) som tillsammans med Bachs solocellosviter blivit något av ett paradverk för cellister. Bland verk i övrigt kan nämnas två stråkkvartetter (1909, 1916-18), Serenad för 2 violiner och viola (1920), Sonat för cello och piano (1910), Duo för violin och cello (1914) och ett mycket tidigt – och populärt – Adagio för viola och piano (1905).

Kodálys musik var i början påverkad av Brahms och Debussys musik. Självklart var – liksom för Bartók – ungersk folkmusik en central inspirationskälla. För de flesta känns nog hans modernism som mjukare och mer tonalitetsförankrad än den mer berömde landsmannens.

Adagio för viola och piano

1905

Enligt musikförlaget Boosey & Hawkes, som tillhandahåller noterna, komponerades detta stycke ursprungligen för violin och piano och tillägnades violinisten Imre Waldbauer. Enligt samma källa gjorde tonsättaren 1910 versioner för både viola och cello. Violaversionen är mera variationsrik än de övriga två, eftersom violan har möjlighet att greppa över både violin- och celloregistret med något enstaka undantag vad gäller cellon. Stycket är tredelat ABA₂-coda

Adagiot är ett bra exempel på att sorgsamma stycken inte behöver gå i moll. Och tilldragande melodier som denna behöver heller inte vara dussinvaror med jämna perioder, här har huvudtemat 13 takter. Men skönheten ligger naturligtvis också i harmoniseringen som ständigt skapar spänning, förväntan men även överraskningar. I versionen för viola kan temat i A första gången spelas en oktav lägre än i violinversionen:

A-delen har ett inre mönster a-a-b-a₂. Notexemplet visar alltså a-temat. När det upprepas ligger det en oktav högre. Tema b som följer, motsvarar det som en jazzmusiker skulle kalla sticket. Det består av 8 takter:

När a-temat kommer tillbaka börjar det på samma sätt i de tre första takterna men får sedan en avrundande avslutning under 9 takter. Taktanatalet för a₂ är alltså bara 12.

Kodaly har i sin kommentar till det ungdomliga verket påpekat – apropå sina senare förvärvade kunskaper i ungersk folklöre – att hans Adagio helt saknar anknytning till folkmusik. Men nog kan man i B-delen ana inslag av mera ”ungersk” atmosfär än i de inramande A-delarna.

Föredragsbeteckningen är *Più andante*, mera gående (än tidigare), alltså rörligare. Pianot inleder:

När A-delen återvänder är den betydligt modifierad. Nu är temamönstret ändrat till a-b-a₂-c. Tema a ackompanjeras nu med harplika arpeggiofigurer och går sedan direkt över i b och a₂. Avsnitt c är nytt material (5 takter).

En coda (29 takter) med reminiscenser från både A och B avslutar.